

K. Papp Miklós.

1837—1880.

Nagy kien-
gesztelő a
halál. Midőn áldo-
zatára esnek a lét
utolsó halvány su-
garai, megaranyoz-
zák mindazt, mi jó,
mi nemes, mi tisz-
teletre méltó volt
benne.

Minden egyéb
elmosódik az élet
titokteljes határvo-
nalát átlépő alakon
s továtünik a meg-
bántásnak, a sérel-
meknek, miket az
életben netalán elkövetett, emléke is lelkünk-
ből. A mi megmarad, a buzgó törekvések, a tehetség s a hazafias
munkásság iránti elismerésünknek valóban emberi érzése.
„A halál sok mindent elfed,“ mondja a költő. Ezt az
érzést a halál sem fedheti el.

A megemlékezésre K. Papp Miklósról, irodalmunk
legújabb halottjáról ezen érzés indít. Ez kész, hogy
most, midőn már kiesett kezéből a fegyver, mi is leeresz-
tett fáklyával álljunk ravatala mellé.

Egy életerős, tevékeny férfi-élet halt el benne, mely
megtanult küzdeni az élettel, s melyet a halál is csak
hosszú küzdelem után tudott megölni. 1837. okt. 29-én
született Deésen, jómódu örmény kereskedő családból.
Első irodalmi kísérleteit a „Koleczvári színházi közlöny“-
ben tette közzé. E lap 1859-ki évfolyamában jelent meg
„A megtestesült fatum“ czimű beszélye. Az 1860-ik év-
folyamban „Száz kancsuka egy csókért“ saját neve alatt,
továbbá „Egy veszedelmes szép leány,“ „Tarka képek a

régi jó világból,“ „Hogyan fogták hajdanában az ellenséget?“ Na gy h a r a n g álnévvel. Később állandó munkatársa lett a „Korunk“ czimű politikai hirlapnak, melytől utóbb a Dózsa Dániel áltai szerkesztett „Kolozsvári Közlöny“-höz ment át. 1867-ben alapította a „Magyar Polgár“ politikai lapot, mely a vidéki közlönyök sorában kétségtelenül kiváló helyen áll. Mindezen lapokban nemcsak az erdélyi részek érdekeinek volt buzgó előmozdítójuk, hanem általában lelkes, fáradhatatlan harczosa volt a haladásnak, felvilágosodásnak, melynek ügyét mindvégig hiven szolgálta, míg halálos betegsége miatt a toll ki nem esett kezéből.

Lapját az irodalmi vállalatok egész sorozatával hozta kapcsolatba. Ilyenek: a „Jónás Lapja,“ „Történeti Lapok,“ „Hölgyfutár,“ melyek az ő szerkesztése alatt becses termékei voltak a hazai irodalomnak.

Sikerrel működött a történeti irodalom terén. Számos nagybecsű okmányt gyűjtött, sok érdekes történeti cikket írt s egy nagyobb művet is „Az 1735-ki zendülés“ czímmel. Történelmi dolgozatai s kiadványai közt figyelmet érdemelnek még: Karraffa s az eperjesi vértörvényszék; A fölségsértési pör Magyarországon 1795-ben; Egy rendőrkém az ifjak társulatában; Adalék a Lovassy-pörhez; Nehány lap Kossuth Lajos naplójából 1837. mart. 6—12.; Adalék Kossuth Lajos 1837-iki nótapöréhez; Id. Czegei Wass György naplója; Bölöni Farkas Sándor naplója; Nehány hadi törvényszéki ítélet a Haynau korából; Egy menyegző a mult században; Egy érdekes adat az 1848—49-diki román népfelkelés történetéhez.

A szépirodalom felé vonzották leginkább hajlamai. Mint belletrista nem a compositióban tűnik ki, hanem a keresetlen és magyaros előadás által. Ő nem vizsgálta mélyen sem az életet, sem az embereket, hanem megtudta találni a külsőségekben a jellemzőt és érdekést. A formák iránt sem volt kiképzett izlése, de naturalismusa sikerrel cultiválta a genre keretét. Önálló szépirodalmi művei: „Régi képek a krónikákból; Tarka lapok az élet és történet könyvéből; Egy szép asszony története; Törvényszék otthon; Rab-asszony; Mit beszél a világ;

A vádlottak padján“ czimü regényei. — Kiadta továbbá: Gr. Széchenyi István Blickjét; br. Wesselényi Miklós bünperét; Három orosz, három angol kalandjai Délafrikában stb. Nem csekély irodalmi érdeme többek közt az is, hogy az irodalomnak ő nyerte meg Teleki Sándor grófot, ki tárczáival gyakran fölkereste még legutóbb is lapját.

A színműírással is megpróbálkozott, de itt aránylag kevesebb sikerrel. A színpad számára már a 60-as években dolgozott és „Bajszerző“ czimü vigjátéka egy pályázaton mint második lón kitüntetve. E téren újabb művei: „Judit asszony,“ „Az ördög bibliája“ népdramák és „Absolon papa“ czimü 3 felvonásos vigjátéka; az utóbbi három saját kiadásában meg is jelent.

Szóval vállalkozó szellemű, fáradhatlan tevékenységű férfiú volt; nagyobb utazásokat tett külföldön s a társadalmi életben is hévvel karolt fel minden jó és szép eszmét. Kolozsvár társasköreinek egyik legtevékenyebb alakja tünt el vele. Betegsége tüdőlobbal kezdődött. Még a mult év végén a Szamoson dynamittal eszközlött robbantások alkalmával egy izben meghütötte magát; karácsony másodnapján édes anyja temetésénél ezt újabb hüléssel fokozta s ettől kezdve mind panaszkodott az oldalnyilalások miatt. Január 2-án kénytelen volt lefeküdni s orvost hivatni; a tüdőlobban aztán szerencsésen kiállotta a krisist, de január vége felé altesti bántalmakkal complicálódott betegsége, mikből csakhamar veselőb fejlett ki. Ezek hevesen megtámadták a már is elgyengült beteget. A gyógykezelő orvosok aggodalommal néztek a különböző kórok lefolyása elé s igyekeztek minden eszközt felhasználni, melyet a tudomány rendelkezésökre bocsát. De hasztalan volt minden kísérlet. A beteg, ki az utóbbi időben iszonyúan szenvedett, már a két utolsó héten gyakran elvesztette eszméletét úgy, hogy még legbensőbb barátait, sőt rokonait sem ismerte föl. Különben annyira el volt készülve a szomorú kimenetelre, hogy már a „Proletárok“ első előadása alkalmával táviratilag gratulálván Csiky Gergelynek, táviratát úgy irta alá, hogy: „Haldokló pályatársad.“ E hó 11-én végleg elvesztette öntudatát, s kezdetét vette a szivszaggató halálküzdelem.

12-én délben feladták neki az utolsó kenetet, az orvosok minden reményről lemondva eltávoztak. Délután 3 órakor bekövetkezett a katasztrófa, mely kioltá tevékeny életét. Özvegyet, sz. Szabó Pepi asszonyt, a kolozsvári színháznak másfél évtized előtt elsőrangú tagját, s négy kis árvát hagyott hátra.

E hó 15-én helyezték örök nyugalomra, Kolozsvár lakosságának nagy részvéte mellett. Sirjánál Szász Gerő tartotta a gyászbeszédet. „Az út, melyen haladott, — mondá az elhunytól — utazás volt a sziklás meredeken. Kő feltörte lábait, tövis megtépte ruháját, arcját, nem egyszer szívét is... de lelki szemeimmel látom e pillanatban is a férfiút, ki — ráparancsol önmagára, hogy lennie kell valamivé, s az akarat mindent leküzdő erejével lett az, hogy egy mívelt város állja körül sirját, egy ország emlékezik meg kidöltéről. Munkálkodott buzgón, fáradság nélkül, lelkesedéssel; és nemcsak irt, beszélt, de meghozta anyagi áldozatát is mindenütt, ahol a művelődésnek, tehát a szépnek, a nemesnek szolgálhatott; így egyesült benne az író az emberrel.“ — Teleki Sándor gróf is szentelt a gyászszertartás napján néhány kegyeletet emlékének. Végezzük az ő végszavaival: „A ki magát önszorgalma által fel tudja küzdeni egész a világosságig, s a ki abból annyit sajátíthat el magának, hogy másokat is felvilágosíthat, az elmondhatja magáról, hogy: élt em. — Te éltél!“

Budapest 1880 febr. 22 8. szám.

„Magyarország és a Nagyvilág.“

Miért sirsz?

— Ch. K. költeménye. —

Csak koldus az, ki sir és kéreget,
Könnyekkel rabláncz széljel nem török.
Oh Hájásztán! ne hullass könnyeket,
Ne keserítsd éltednek napjait.

Sírásodra megindult a világ,
Hegymok is együtt sirtak veled,
Ám mi jó támadt ebből te reád,
Meggyógyították sajtó sebedet?...

Tudom, hogy könnyeiddel a könnyört
Akartad, — s hiszed is — felkölteni,
S nagylelkűség helyett nyertél közönyt,
Hisz senki sem jött érted küzdeni!...

Dobd el kezedből a koldus-botot,
Átéltél már sok századot vele;
Ne használj többé kérő szózatot,
Úgy sincs ezeknek semmi sikere...

Az embert szerető nagy államok
Szép, néma csöndben nézik álmosan:
Miként pusztitnak rablók, gyilkosok, —
És elhiszik, hogy minden rendbe van!...

Üres szavak és hiú biztatás,
Szereztek neked szégyent s megvetést;
Lásd' mit sem ér a sírás, koldulás,
Jutalmul nyertél tenger-szenvedést!

A tespedéssel hagyj' föl nemzetem!
Ragadd kezedbe éles fegyvered' —
Rohanj' a harcza villám-sebesen
S mutasd meg ottan hősi jellemed!

Honszeretet vezesse léptedet,
Legyen hős Vártán példánykép nekünk;
Világ hadd lássa fegyvertényedet,
Csak úgy lehet szabaddá nemzetünk!...

Simay Gergely.

Az örmény nyelv történetéhez.*)

I.

A classicus nyelvek története bizonyoságot tesz arról a tényről, a mely talán az örmény nyelv-nél jelentkezik leginkább szembeötlően, hogy eme nyelvek virágkorát hanyatlás követte. Ámbár az irodalmi vagy

*) Die Geschichte der classisch-armenischen Schriftsprache, von dr. Johann Thumajan (Verhandlungen des VII. Internationalen orientalischen Congresses. Arische Section, Wien, 1888.)

mesrobi örmény nyelvben az Arsacidák kora (melyet a rómaiak augusztusi vagy ciceroi nyelvének korával lehet összehasonlítani) az országra zúdult szerencsétlen események következtében igen rövid ideig tartott, mindazáltal meglehetősen gazdag kiváló művekben. Ez a mesrobi nyelv ama változások és átalakítások folytán, a melyeket későbbi századokban szenvedett, annyira ismeretlen s oly teljesen feledésbe ment, hogy viták és ellentétes felfogások tárgyát képezi még manapság is, a midőn fáradságos buvárlatok újra felszínre hozták.

A legújabb buvárai több ízben tettek közzé általánosságokat a nyelvről, azonban nem létezett annak megismertetésére szolgáló gyakorlati kalauz. Avval a szándékkal, hogy ezt a lényeges hézagot kitöltse, dr. A i d y n Arzén, a bécsi mechithárista congregationnak főapátja meglehetősen terjedelmes grammaticáját adta ki a mesropi (classicus) ó-örmény nyelvnek. Munkájában behatólag fejteget különböző nyelvészeti kérdéseket és jelenségeket. Fejtegetései szolgáltak alapjául annak az igen érdekes előadásnak, melyet Th u m á j á n mechithárista atya az orientalisták Bécsben tartott hetedik nemzetközi congressusa elé terjesztett a classicus örmény irodalmi nyelvről. Megvilágítja ez az előadás az örmény nyelvben századok során történt átalakulásokat s alkalmas a keleti irodalomba becsúszott anachronismusoknak az eltávolítására is.

Az ötödik században (405 táján) vette kezdetét a classicus örmény irodalom, egyidejűleg a teljes örmény alphabetnek a feltalásával. Nagy Mesrobnak az alphabet feltalálójának és számos munkatársának a fáradhatlan tevékenysége egész tömegét hagyta hátra a nemzet számára nagybecsű műveknek, melyek stylje fokozatos emelkedést mutat az egyszerűtől a szépség legmagasabb fokáig.

Ámbár e művek legnagyobb része (eltekintve azoktól, a melyek teljesen veszendőbe mentek,) fordítás, mindazáltal felette nagy a jelentőségük; mert az eredeti szövegekkel való összehasonlításuk módot nyújt az örmény szavak értelmének pontos meghatározására s a nemzeti kifejezések ama sajátosságainak felismerésére, melyek

rendszerint az eredeti szövegtől való eltérésekben nyilvánulnak.

Eme classicus munkák és fordítások gazdag sorozatából különösen kiemelendők: az ó- és újszövetségi szent könyvek kitűnő átültetései, Esnik iratai, Aranyszáju szent János fordításai, Severinusnak (az örmény átültetés szerint Seberianusnak, voltaképen emessai Özsébnek) homiliái, cäsareai Özsébnek krónikája, stb. Felemlítendők továbbá az egyszerű, sallangokat kerülő stylben syriai szerzők után fordított munkák, nevezetesen syriai Ephremnek több kötetes munkája, a mely eredeti és valódi szerkezetében csakis örményül maradt fenn; valamint azok a dagályos irmodorú könyvek is, melyekben a nyelvi önállóság és sajátosságok leginkább domborodnak ki, ugymint: a Makkabäusok három könyve, Koriun, Byzanci Faustus, Agathangelos, a szent Atyák életének egyes részei, stb.

Ezekben a kizárólag classicus munkákban megtaláljuk a legválogatottabb szavakat, azoknak szabályszerű képzését és valódi értelmét, a grammaticai szabályokat, a nyelvnek emelkedettségét és szókincsét sok synonym kifejezésben és számtalan kizárólag nemzeti kifejezési formában. Találkozunk továbbá az idegen nyelvektől teljesen és merőben elütő sajátosságaival az örmény nyelvnek s különösen a stylnek ama finom izlésével, a melyet eme korszakon kívül keresni egészen kárbaveszett fáradozás. Természetesen fokozatok mutatkoznak ezeknél az iratoknál is, de a lényegében egyöntetű valamennyi. S épen ez a fő ismertető jele a classicus ó-örmény irodalmi nyelv aranykorának.

Ezekkel a művekkel be is zárul a szerencsés mesrobi irodalmi korszak. A következő viszontagságteljes időkben más írók folytatják az örmény irodalom művelését és pedig két irányban:

1. Egyik csoportja az új írói nemzedéknek, melyet ifjúkorában csak Mesrob oktatott, de a mely később jártasságot szerzett az összes görög tudományokban és a görögök közt nőtt fel, közvetlenül nagy mesterének halála után, úgy vélekedvén, hogy a görögnek minden

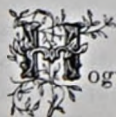
árnyalata nem található meg az örményben, oly módozatok kieszelését tűzte ki célul, a melyek segítségével a hiányzót örmény elemekkel kiegészíthesse. Ekként felette nagyszámú, a görögöt utánzó, részben képtelen újítás jutott be még a nyelvnek lényeges alkatrészeibe is, s másfelől mellőzésben részesült igen sok a nyelv eredeti jellemző vonásaiból. A classicus és nem classicus szavak közti válaszfal teljesen ledőlt; a valóban nemzeti kifejezési formákat újakkal, önkényesen alkotottakkal cserélték fel s a görög képzésű szavakkal görög grammatikai és egyéb formákat is átültettek.

Ezekre az átalakításokra támaszkodva kezdte meg működését az új írói nemzedék, a mely ekként mintegy újonnan feltalált nyelvnek lett a megalapítója. Ez az átalakulás az első forradalom az örmény nyelvnek történetében. Az írók közül, a kik végrehajtották s műveiket az ekként átídomult nyelven írták meg, névszerint csak Khorenei Mózeszt s Dávidot, a bölcselőt ismerjük.

2. Az íróknak másik csoportja egyidejűleg az előbbennel folytatta a mesrobi irodalmat. Ámbár az említettük forradalom hatása és következményei ezeket sem hagyták érintetlenül s az előbbeni classicusok emelkedettségét nem is érhatték el, mindazáltal a nyelvök meglehetősen tiszta és — ha nem is mindenütt — classicus. A leghíresebbek eme csoport tagjai közül: Elisäus, Phárbi Lázár, Mambré, Kiud és Mántáguni János, kik az ötödik századot, az örmény irodalomnak első szinterét berekesztik. A most említett írói csoportnál még sok nyomával találkozunk a régi classicus nyelvnek, különösen ama szavak helyes alkalmazása tekintetében, — a melyek a következő századok alatt már csak megromlott alakban jelennek meg.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

m. a.

Szenvedni és hallgatni.

Hogyha az éj óráiban
Könyvet ont szemed,
Hogyha mélyen s örökre van
Sebezve bús szived:

Vonulj magadba csendesen
S szűdnek vigasztalás
Csak egy legyen bánat fia,
A néma hallgatás.

Ne vidd a nagy világ elé
Fájdalmid tengerét,
Ne panaszold el senkinek
Lelked fájó sebét!
Leghívebb barát e földön
Legyen bár im veled,
A szívnek békéjét csupán
Hallgatásban leled!

Ha itt némán szenvedni tudsz
És tünni csendesen,
E földön és ez élten túl
Isten tied leszen!
Szelidséged feledteti
Az élet bánatát
És megnyitja bő jutalmul
A mennynek kapuját.

Isten bocsátá most reád
E szenvedéseket,
Miken reményid árbocza
Vajha nem törne meg!
Ne szólj! szenvedj és türrj te szív,
De a világ elé,
Ne vidd soha fájdalmadat;
Legyen ez Istené!

Azért tanulj örökre hát
Némán lemondani,
Tanuld a bántalmazónak
Bűnét bocsátani;
S míg mást a bánat földre sújt
Oh légy te ő vele,
Ne érezd azt, hogy szívsebed
Még bé nem hegede.

S kérded minderre ki tanít
Tégedet gyermekem?
Tekints, tekints az égre fel,
Csak ott van kegyelem.

A csillagok felől fakad
Az üdvnek sugara,
Egy fénye él szivedben is:
A szeretet s ima.

Németből:

Bányai Gratiana.

A zejthuni örmények.*)

„Földből nőttek ki a hősök,
S mint hajdan a dicső ősök
A vitézség drága árán
Küzdtek a jog s Zejthun várán.“

Merza Gyula.

Örményország már a bukás szélén állott, midőn Dsingizkhán és Oktáj uralkodása alatt a mongolok elfoglalták; belviszályok és a byzanci görög császárok, meg a koniai szeldsukida szultánok támadásai dulták már régóta. Már el volt ítélve e sorsra, mert képtelen volt az önvédelemre; egészen elenyészett tehát a zavargások között, úgy, hogy bukása végzetessé lőn.

Mindazonáltal jelentékeny számú örmény család menekült a pusztulás elől Kis-Ázsiából, kik azután Cilicia éjszaki részein telepedtek le; itt a Pákráduni örmény dynastiának egy Rupen nevű sarjadéka köré gyülekezvén, egy új örmény fejedelemség alapítását kísérelték meg, a Kr. u. XI. század vége felé (1080.) Ruben el is foglalt több várat és várost a görögöktől, s a honfoglalás munkájának folytatását örökségkép utódaira is átruházta. Igy növekedvén az új Örményország területileg és hatalomban, sikerült II. Leó alatt (1198), kit katonai erényei — és politikai ügyességénél fogva kora méltán nevezett „Nagy“-

*) „Arménia.“ Iérákir ázkájin, khághakágán jév ajlèn. Marseille, 1896. — „Hèncshág“ (Harang), gèndronágán orkán Hèncshágéán guszágczhutyan. London, 1896. — „Armenia“ magyar-örmény havi szemle. Szamosújvárt, 1896.

nak, keresztény királysággá alakítani.*) III. Coelesztin pápa ez időben a kereszténység egyik hatalmas védbástyájaként ismerte el Kis-Örményországot.

De ez új ország is igen nyomasztó állapotban élt: a mamelukok, majd a tatárok és türkmének intéztek ellene támadásokat. A Rupen-ház kihalta után a korona a Lussignanokra szállott, kiknek uralma alatt nehéz belküzdelmek emésztették az országot. A keresztes háborúk lezajlása után a pogányok minden oldalról megtámadták a ciliciai örmény királyságot. Az utolsó csapást az egyiptomi mamelukok mérték reá, 1375-ben.

VI. Leo volt Kis-Örményország utolsó királya, egy, hadban és békében egyaránt jeles fejedelem, a ki legyőzése után nejével, leányával és vejével együtt Márás-tól (a mai Aleppo török tartomány egyik kerülete, melyhez Zejthun is tartozik) 12 phárszáchnyi távolságra fekvő Gábán várába menekült, melyet kilencz havi ostromzár után éhínség miatt kénytelen volt föladni. Maga azután Saban egyiptomi szultán fogságába (Kairóban) esett, a honnan hét év múlva kiszabadulván, Párisba ment, és ott fejezte be viszontagságos életét 1393-ban. Így dőlt meg Kis-Örményország is, melynek lakói részben megölettek, részben elmenekültek. Előbb Jenidse-Kále közelében, egy olajfákkal borított domb tövében telepedtek le a menekülők; de a türkmének elől innen is menekülniök kellett: 12 phárszáchnyi távolságra, a Taurus bércei közé vonultak, hol maig is tartozkodnak. A törökök a nekik átengedett föld (Zejthun) nevérol „zejthuniak“-nak, azaz az olajfák országából valóknak nevezik őket.

Zejthun vidéke a mai Aleppo ázsiai török tartomány (vilájeth) Márás kerületéhez (szándsák) tartozik. Magában foglalja Zejthun fővárost, két nagyobb (köztük Hádsin városka is) és husz kisebb örmény falút, továbbá három török községet; e helységek a fővárossal együtt egy kis köztársaságot alkotnak. Lakosainak számát illetőleg nincsenek pontos adataink. 1863-ban hozzávetőleg 15,950 lakosa volt, kik között 14,680 keresztény és 1270 moha-

*) Azelőtt a byzánzi udvar souverainitása alatt állott.

medán; a keresztények 5—6000 fegyverest tudtak kiállítani. A „Leipziger Illustrirte Zeitung“ szerint 1895-ben az egész kis köztársaság az oda menekültekkel együtt körülbelől 100,000 lelket számlált.

A vidék nagyon hegyes, számos ékalakú és mély hegyszorossal; csak déli részén található néhány hullámos fensíkot.

A vidék közepén, a Káder-hegy lejtőjén szűk völgyben és középkori stylben épült a hasonló nevű főváros: Zejthun, mely a vidék keresztényeinek minden üldözés alkalmával legkisebb jelre is menedékhelyül szolgál. Toronyként emelkedik egy hegy lejtőjén, két meredek partú hegyi patak között, melyek három oldalról veszik körül s a hegy tövében egyesülnek. A hegy tulsó oldalán átjárhatatlan sziklasor vonul végig. Zejthun e sajtáságos fekvése sokáig daczolt a régi fegyverekkel; és e biztos helyzetükkel megelégedve a zejthuniak, nem használtak semmi egyéb eszközt erődítvényeik gyarapítására. A város fekvése oly meredek, hogy az egymás mellett csarnokszerűleg kiemelkedő házak úgy látszanak távolról, mintha egymás fölé volnának építve. A völgyből keskeny út vezet a városba, melyen a helybeliek kis lovai is alig férnek át.

A város négy negyedre oszlik, melyek egykor az egész vidéket kormányzó négy főnemesi család nevét viselik. Zejthun vidéke 1864-ig ugyanis négy kerületre oszlott, melyeknek mindegyike egy-egy herceg (ischán) alatt állott. Ezek a Szuren Oghlu, Jeni-Düniá Oghlu, Jákub Oghlu (= Jakabffy) és Ser Oghlu családokban örökös méltóságok még az örményeknek a Taurus bércei között való letelepedése korából veszik eredetüket. Hatalmuk, melyet mindig a családnak legérdemesebb tagja nyerhetett el, korlátolt volt. A hercegek ünnepélyes alkalmakkor a nép véneiből (kába-dájê) gyűlést hívtak egybe, nevezetesen valahányszor a török törzsfőnökök visszaverésére szükséges módozatokról kellett tanácskozniok. Előlegesen a nép véleményét is kikérdezték és a tanács mindig szótöbbséggel döntött. Az igazságszolgáltatás joga egészen a hercegek kezében volt, kik ítélet-

hozásuknál — törvénykönyvük nem lévén, — a józan felfogásra és saját belátásukra támaszkodtak. Az ítéletek végrehajtását azonban a pert vesztett fél szabadakarátára bízták. Semminemű kényszerítő eszközt nem használtak; a ki a reá kimondott ítéletet önmagán végrehajtani elmulasztotta, azt az a büntetés érte, hogy panaszát többé nem hallgatták meg.

De ez állapotok sem voltak kielégítők; az érdekhajhászó hercegek néha zsarnokoskodtak is a népen; alattvalóik bosszúállók és zsákmányolók is voltak, a munkától elszoktak; de midőn a törökök elleni küzdelemről volt szó, vallási rajongásuk, hazájuk és függetlenségük iránt érzett égő szeretetük mindannyiszor tette serkentette. Szívesen áldozták fel mindig vagyonukat, nyugalmaikat, sőt ha kellett életüket is.

Gazdag ember kevés van Zejthunban. Három olyan család van, kiknek egy millió forintnál, és tiz olyan, kiknek huszezer forintnál több jövedelmük van; nagyobb része a lakosságnak alig szerzi meg mindennapi élelmét. A Berid-dághi ásványbányák 50 család tulajdonát alkotják; 2000 munkás dolgozik e bányákban, kiknek napi dija igen csekély. A lakosok a föld termékeivel táplálkoznak. A fensíkokon kevés szántóföld van, melyeken leginkább buzát és árpat termesztenek. A hegyeket szőlők és erdők borítják; sok helyen nagyobb mennyiségű vasat és rezet is ásnak. A lakosok egy része pamut- és dohányterméssel meg szőlőtermeléssel is foglalkozik. Legelő kevés van, mert a rétek folyton ki vannak téve a fedsirlik*) pusztításainak.

Kereskedéssel nem igen foglalkoznak a zejthuniak, mert mindenki saját házában találja meg a szükséges élelmiszereket. A legszükségesebb ipari czikkeket is otthon készítik; így a hátultöltő puskáikat és pisztolyaikat is ők maguk állítják elő. Lisztszükségletüket azonban ásvány- és fafölöslegük értékesítésével kívülről voltak kénytelenek fedezni. E kívülről való függésük azonban sajnos! a törököknek Zejthunba nyomulását igen elősegítette.

*) A türkmének számtalan törzsének egyike, melyet századok óta oly diadalmasan vert mindig vissza Zejthun.

A zejthuniak ide menekülésök óta szabadon és függetlenül tartozkodtak a megközelíthetetlen hegyek között. Századunk elején árulás és megvesztegetés folytán sikerült Bájázid Kalender pasának Zejthun két kerületét bevenni, mit a másik két kerület lakói tétlenül néztek. De midőn a győzelem után fosztogatni és zsarolni kezdte a népet, ismét egyesült a négy kerület és közös erővel sikerült is elszánt küzdelem után kivívniok függellenségüket, melyért mindig rajongni tudtak. 1828-ban Szulejmán pasa követelésére évi 150 forint adót ígértek, a mi a zejthuniakra nézve nem volt valami nagy teher. Békében éltek tehát 1841-ig, a mikor ugyanis Kárdi kivette a türkmének kezéből a márási kormányzóságot, melyet azután Konstantinápolyból kiküldött váli-k kormányoztak.

A zejthuni kérdés ez évben veszi kezdetét, midőn Márás első válija a törökországi adórendszert és az adó beszédésével járó mindenféle visszaélést Zejthunra is ki kívánta terjeszteni. A földadón (vergi) kívül pót-földadót (kámi-vergi) és a fejadón (chárádsi) kívül még katonasegélyt (jánei-ászkerije) is rótt reá. Nemsokára mindenemű adót megtadott Zejthun és jogainak megvédésére fegyvert fogott. Húsz évig tartó, elkeseredett harc folyt mindkét részről; minden oldalról török katonák vették körül Zejthunt; majd visszavonultak. Midőn az örmény zarándokokat mindegyre foglyul ejtették a törökök, a zejthuniak ismét fegyvert fogtak és a tartomány (akkor Márás vilajeth volt) fővárosát, Márás-t megtámadták, honnan zsákmánnyal megterhelve tértek vissza Zejthunba.

E szenvedett vereség még ezután sem tartotta vissza a márási válikat követeléseiktől; 1852-ben fegyveres ellenállással fogadták a zejthuni örmények Zia pasát, ki a Zejthuntól követelt 1500 forintot katonái kíséretében akarta felvenni. Végre 1857-ben Chursid pasa vette ostrom alá Zejthunt, melynek lakói meghódolást színelve egy müdir-t kértek a török kormánytól; 1858-ban meg is kapták. Ez volt az első török hivatalnok Zejthunban, kinek jogköréhez azonban csak az adó beszédése tartozott; minden egyéb ügyet az örmény hercegek (ischánok) elintézésére volt kénytelen bizni. Ezért 1859-ben ismét

megtámadták Zejthunt, de úgy ez, mint minden ezutáni támadás a törökök részéről sikertelen volt; a megközelíthetlen Zejthunt sohasem tudták elfoglalni

— A befejező közlemény jövő füzetünkben —

Voith Antal.

Az örmények múkincsei.

Előre kijelentem, hogy nem politizálok és nem az armeniai, vagy az Áraxes és Áchureán folyók közt élő (inkább szenvedő) örmény nemzetről lesz szó, hanem a jobb sorsra érdemes törzsnek egy parányi részéről, mely vérengző hitetlenek elől menekülve, a lovagias magyar nemzetnél keresett és talált védelmet.

Áldatlan harcok dultak az erzerumi gyönyörű fensíkot; perzsák, törökök támadták a békében és jólétben élő örmény nemzetet, szétdulva úzhelyeiket, elhurczolva gyönyörű leányaikat s leölve vagy fogságra vetve a nemzet virágját. Majd az oroszszal egyesülve szétesztették maguk közt, mint valami hitvány árúczikket és erőszakkal igyekeztek őket őseik hitétől, nyelvétől és imádott hazájuktól megfosztani.

Ez iszonyú barbarizmus elől menekülve néhány ezernyi nép Magyarországbán, de főleg az erdélyi bérczek közt talált új hazát és itt megtelepedve fejlesztette a magával hozott kulturát, s élelmességével, kifejlett intelligenciájával, nagy szorgalmával egyike lett a Magyarországon élő néptörzsek legkiválóbbjainak.

Hogy ne semmisüljenek meg szétszórta, hogy ne veszzenek el nyomtalanul az assimilatio folytán, három várost és egy nagy községet (Csikszépviz) alapítottak, melyeknek Apaffy Mihály akkori fejedelem sok mindenféle jogokat biztosított. Szamosújvár, Erzsébetváros és Gyergyó-Szt.-Miklós ma is virágzó városok Erdélyben és habár kiváltságait eltörölte a legújabb kor, mely egyenjogokat biztosított a különböző, de egy hazában élő

néptörzseknek; de mint magyar-örmény alattvalók most is kiváló helyet foglalnak el az erdélyi politikai, társadalmi és kulturális életben.

Ők magyarok szívvel, lélekkel, nem akarnak kiváltásokat. Hű alattvalók, kik ép úgy áldoznak pénzt és életet, mintha Árpáddal jöttek volna őseik. Nincs hazafias vagy közeczél, hol ne állanának az első adakozók közt, s nincs pálya, melynek ne adnának kiváló alakokat.

Az örmény népet egy történetírójuk így jellemzi: „Értelmesek, békeszeretők, fáradhatlanok, takarékosak, megbízhatók és idegenek irányában szerfelett előzékenyek.

Hibáikat nem kutatom. Hogy ne volnának, arról szó sincs. Ők is emberek bizonyára és nem mentek a gyöngeségektől; jó, hogy erényeik túlhaladják hibáikat! De hogy vendégszeretetők páratlan, annyi áll. Én egy szomorú eset alkalmával, midőn egy kedves halottat temettünk, — vettem igénybe, de nem fogom elfeledni soha a sok szívességet, melylyel elhalmoztak.

Szamosújvárt a Kis-Szamos jobb partjára a 17-dik században építették a bevándorolt örmények és gyönyörű fekvésénél fogva egyike a legegészségesebb városoknak. Van állami főgymnasiuma, melynek alapításához a város 3000,000 frttal járult, nagyszerű huszárlaktanyája, fegyháza, gör. kath. püspöksége (és talán nemsokára örmény püspöke is lesz), papnevelő és tanítóképző intézetek, kaszinó, zene- és műkedvelő-társulatok stb. Templomai közül főleg az örmény nagytemplom és a Simaiak által épített Salamon-templom érdemel első sorban megemlítést. A régi épületek közül néhányat megkimélt a kétszeri tűzvész, mely e szép virágzó várost oly kiméletlenül elpusztította. Ezek közt főkép a Placsintár polgármester tulajdonát képező Dániel-ház érdemel megemlítést, melyből a mostani miniszter Dániel Ernő is származott.

A nagytemplom segrestyéjében egész szekrények vannak tele azokkal a felséges templomi ékességekkel, melyeket az örmények még ázsiai otthonukból hoztak magukkal.

Püspöksüvegek, infulák, misemondóruhák, szentség-alávalók, oltártakarók és egyéb ékitmények, mind oly

művészi kivitelű himzésekkel, hogy az újabbnak finnyás gyermekei is irigységgel vegyes bámulattal nézhetik meg. Szebbet (vagyis ilyent) a mai túlfinomított izlés nem tud produkálni. A mély hit fönsége és átszellemült odaadás szükséges, hogy ilyen évekre terjedő lehelletszerű finomságokat létre hozzon az emberi tudás. Ma már a zárdák angyallelkű, végtelen türelmet tanusító hölgyei ajándékozzák még csak néha Isten-házát hasonló dolgokkal. Az ideges nemzedék nem tudja nyugtalan lelkét oda lánczolni hetekre (sőt évekre) egy munkához. A változosság, a villamos gyorsaság élteti a századvégi nemzedéket; nincs érzéke, vagy beleőrül a nagy alkotásokba.

De a nagy-templomnak s így Szamosújvárnak is nemcsak ezek a gyönyörű himzések a büszkeségei, hanem a fönséges Rubens-kép, melyet az imaház egyik fülkéjében féltő gonddal őriznek.

Igen bizony, egy valódi eredeti Rubens-kép Krisztus levétele a keresztfáról, melynél szebbet nem igen alkotott a nagy művész. A képen a főalakon kívül József és Magdolna alakjai csodálatos szépek, oly igaz fájdalom van kifejezve arcaikon, hogy önkénytelen könnyek gyűlnek szemünkbe és lelkünket, melyet a kor szelleme oly fásulttá tett, mély áhitat fogja el s térdünk önkényt hajlik meg az Igaz előtt.

E gyönyörű műkincsről keveset beszélnek az emberek, még kevesebben tudják létezését. Mint a féltve őrzött titkot takargatják a jó örmények, vagy legalább is nem hirdetik a világnak, mintha félnének, hogy valamely hatalom még elveheti tőlük. Szó sincs róla! Becsülettel szerezték; áldozatkészségükért, hűségükért kapták jutalmul, övék a dicsőség és tulajdonjog.

Ferencz császár a sok háboruszkodás folytán gyakran jött abba a helyzetbe, hogy kénytelen volt alattvalói áldozatkészségét igénybe venni s ily esetben többször voltak segítségére az örmények. Mindig készséggel, bőkezűen áldoztak fejedelmükért s szerényen megelégedtek egyes kiváltságokkal a város (szab. kir. város stb.) és nemesi czimekkel a maguk részére.

Egy alkalommal a pénzhozó küldöttségtől kegyesen kérdi a császár, ha nincs-e valami különös kívánságuk, a mit teljesíthetne? Nincs-e valamire szükségük?

Az örményeknek élelmes eszük volt s nem utasították vissza a fejedelmi jóakaratot, hanem egész alázattal kinyilvánították, hogy nekik bizony volna egy igen-igen nagy kérésük. Ugyanis épen új templomot építenek s abba kellene egy egyszerű oltárkép.

Oh csak egy oltárkép! Ez bizony elég kis kívánság és Ferencz császár sajátkezű utalványt adott a Belvederbe, hogy adassék át Szamosújvár képviselőinek az a szent kép, a melyet ők választanak maguknak.

És az örmények műizlését egy felséges Rubens kép nyerte meg, melyet az igazgató fájó szívvel csomagoltatott be. Inkább tiz mástól vált volna meg, mint ettől az egytől; de hát nem tehetett kifogást: a királyi szó, a királyi ígéret szent.

Mikor a Belveder igazgatója jelentést tett a császárnak a dologról, rögtön a küldöttség után indította futárjait és kérte a visszahívott örményeket, hogy válaszszanak más képet, akár tizet, csak ezt, épen csak ezt az egyet nem.

— Vagy ezt Úram, vagy egyet sem, felelték a küldöttek — a mi templomunkat csupán ez az egy találja.

És mert a királyi szó adott szentség, Ferencz császár fájó szívvel ugyan, de fejedelmi nagylelkűséggel egyezett bele az elszállításba... és ma oly kincset képez e kép, a melyre ugyancsak büszkék lehetnek Szamosújvár polgárai.

„Ellenzék.”

Harmath Lujza.

Egy érdekes római sestertius.

§ Szamosújvár területén az eke, a munkás kapája, vagy a véletlen nem egy ízben római maradványokra vezet, melyek a világ egykori urainak műveltségéről és hatalmáról elég fényesen regélnek. E maradványok között leggyakoribb az érem, mint az akkori keres-

kedelmi élet főmozgató eszköze. Ilyen érmek ritka tavaszszal nem gyarapítják az egyes gyűjteményeket. A napokban a többek között azonban egy nagy bronzérem (sestertius) jutott birtokomba, mely ritkaságánál s különösen azon körülménynél fogva, hogy veretése a hajdani hatalmas örmény király, Tiridates személyével szoros összefüggésben áll, nagyobb mérvben magára vonja s felhívja figyelmünket.

Ez érem előlapján NERO. CAESAR. AVG. GERM. P. M. (azaz: a fölséges Nero császár, a germaniai, a főpap) szavaktól környezve Nero jobb oldalra néző, babérkoszorúzott feje, a hátlaapon pedig PACE P. R. VBIQVE. PARTA. IANVM. CLVSIT. (= a római népnek mindenütt békét szerezve bezáratta Janus templomát) szavak kíséretében Jánus templomának kétszárnyu kapúja látható.

Svetonius történetíró elbeszélése szerint Janus templomának ezen, az érmeken is megörökített bezáratása összefügg Tiridates örmény király Rómában való látogatásával, kit midőn Corbulo 811-ben (Róma városának építése után) fegyverrel legyőzött s arra kényszerített, hogy országát Nero, a császár kezéből hűbérül fogadja el, az örmény király Nero részéről a legszivélyesebb fogadtatásban részesült s — a mi e szörny-császárnál meglepetés számba is jöhet — midőn, mint legyőzött fejedelem a világbirodalom ura előtt térdeire ereszkedett, a császár őt fölemelé, megcsókolá s fejére koronát helyezett, sőt ez ünnepélyes hódolat megtörténte után, mintha a nagy római birodalom Tiridatessel együtt összes ellenségeitől is egyszersmind megszabadult volna, a Janus templomát is, melynek ajtai háború alatt nyitva valának, bezáratta.

A Janus templomának bezáratása Rómában a legritkább események közé tartozott. Livius, a legnagyobb római történetíró feljegyzése szerint, a templom felépítésétől kezdve századokon keresztül a folytonos háború következtében mindig nyitva volt s az actiumi utközetig csak egy ízben találhattak a rómaiak Janus templomának zárt ajtaira. Nero a Tiradates örmény királylyal folytatott harcz befejeztét s annak hódolatát birodalmára

nézve tehát oly fontos eseménynek tekintette, hogy a háború-temploma ajtainak bezáratását azonnal elrendelte.

A római éremtan nemcsak ezen egy esetben érintkezik az örmények történetével; más római érmeiken is a nagy ARMENIA nevével a római császárok korában ismételten találkozunk, azonban ennek bővebb tárgyalását más alkalomra tartom fenn magamnak.

Dr. Temesváry János.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Nyolczadik folytatás.)

HARMADIK JELENET.

Álmira. Előbbiek. Kiséret.

Álmira.

Megérkezém ezer veszély között.

Semiramis.

Mi hirt hozál rabszolga-sarjadék?

Álmira.

Harczot, vizályt, csatát!... Nem alkuszik
Az örmények királya hős Árá,
Ha nemzetére megy az alkuvás.

Semiramis.

Jól sejt! Hirének megfelel. Derék
Örmény király! majd szembe nézhetünk
Hol a halál is szembe néz veled.

Álmira. (Méltatlankodva)

Halál és hős Árá?!... Nem ismered
Úgy e nemes hőst felfuvalkodott!
Ha azt hiszed, hogy őt legyőzheted.
Ha harczterünk királyi vére szomjas:

Nem ő leend az áldozat, hanem
Te lész gonosz bitorló, zsarnok asszony!
A szomjazó homokba véred ömlik
E hon terére, szégyen bélyegül,
Mig testeden az éhes dög-madár
Véresre marja ennenfajzatát.
Ezt érdemelted és el is nyered,
Te szégyen-folt az asszonyok nemén
Ha hős Árával szembe szállni mersz!...
Semiramis.

Bilincset e varangy kezére szolgák!
Ki így beszél egy isten gyermekéhez.
(Szolgák gyorsan el.)
Ki tanított e vakmerő beszédre
Rabszolga-faj! ? ...

Álmira.

Ki istenné teszi
A porszemekből alkotott halandót,
Ki nélkül még egy isten is szegény:
A szerelem! ...

Semiramis. (Gúnynyal).

A szerelem? Hahaha! ... (Szánakozva).
Őrült nyomor! ki tud szeretni téged?

Álmira.

Ha tudni vágyol: nézd e himzetet,
(A hátsó falon függő himzett képre mutat.)
Szerelmesemnek halvány képe ez!
(Szolgák a bilincsekkel visszajönnek).

Semiramis. (Álmira felé mutat).

(Szolgák bilincseket tesznek Álmira kezeire.)

Assur. (Féltre).

Álljunk odább, nehogy kezünkre is
Kerüljön egy béklyó a jóslatért! (Óvatosan el.)

Álmira.

Csak ennyi súlya van bilincseteknek?
Nagyobbat, súlyosabbat adjatok!
Tegyétek rám a mindenség bilincset,
Hogy szenvedésem méltóvá tegyen
Az érzeményhez, mely szívemben él,
S hozzá az ifjak legnemesbikéhez.

Te büszke, nagy királyné, zsarnokom!
Jegyezd meg ezt: a tiszta szerelem
A szenvedéstől vissza nem riad.
Nem az szeret valódi érzeménnyel,
Ki tiszta mézét élvezé csupán
A szerelem mindenható kelyhének,
Hanem csak az, ki metsző kinjáért is, —
Ha kell — mosolygva adja életét!...

Semiramis. (Ingerülten.)

Vigyétek őt e sátorok mögé,
Míg új parancsot adhatok felőle.

(Szolgák elvezetik Álmirát).

(Semiramis a himzett kép elé megy, merengve nézi).

Csatára kell hát szembe szállanunk,
A harczi koczka el van vetve már!
Oh miért nem értéd meg szívem baját?
Te nagy, te hős, te dicső férfiu!

(Hosszasan nézi a képet.)

NEGYEDIK JELENET.

Csár. Előbbi.

Csár. (Assyr harczosnak öltözve óvatosan bejö.)

(Félre).

A kémkedés igen jó hivatal,
Dúsan terem nyomában kincs, arany;
Általvető ez, melynek egy felét
Az ellen tölti meg, a más felét
Az, a kinek szolgálatában jársz.
Elő tehát a fél általvetőt,
Mely még üres, éljünk az alkalommal!
Közben talán megleljük Álmirát?...

(Fent).

Felséges asszonyom!

Semiramis. (Mozdulatlan állva.)

Ki háborít?

Csár.

Egy ördög, a ki hivatalt keres.

Semiramis.

S miben lehetne venni hasznodat?

Csár.

Tudok kutatni, mint az eb ha kell.
Ösvényre téritem a téveteg
Gyanút, hol a valóság rejtőzik.
Tudok hazudni, a mit elhiszen
Valónak a legügyesebb csaló is.
De tilkot is tudok ám tartani,
Ha szájomat kincessel behantolod:
Szóval derék fiu vagyok nagyon!

Semiramis.

De hát ki vagy? Miért jövel elélem?

Csár.

Kémkedni jöttem táborod közé.

Semiramis.

Honnan, kitől?

Csár.

Az ármávirai várból,
Mint a király leghívebb embere.

Semiramis. (Félg Csár felé fordul.)

Te ismered az örmények királyát?

Csár.

Jobban magamnál.

Semiramis.

Úgy beszélj felőle!

Csár.

Félek hahogy valót beszéljenek:
Fejem fizetné meg az áldomást.

Semiramis.

Ne félj akármit mondasz — esküszöm! —
Nem éri azt e gyászos végezet.

Csár.

Hüm; hüm! bizony!... hát... hát... nohát!
Szeretnéd, hogyha csonka, béna volna?
Vak fél szemére, szarv a homlokán,
Ágg ránczai súlyától görnyedezne?
Szóval, ha rútnek festeném alakját?

Semiramis. (Undort jelezve elfordul.)

Piha?

Csár.

De hát valóban mást nem mondhatok,
Mint hogy honának legszebb férfia:
„Szép Árá“ népe között a neve!

Semiramis. (Hirtelen vissza fordul, kíváncsian.)

Valóban?

Csár.

Egy fővel magasb azoknál,
Kik nyomdokában harcra szállanak.

Semiramis.

És arcza milyen?

Csár.

Jaj, királyi hölgy
Lefesteni azt nem lehet szavakkal.

(A sátor nyílása felé lépve az égre mutat.)

Ha látod azt a barna felleget
A napsugártól bíbor színre festve,
Melynek közölte áttekint az ég
Két szép darabja: elképzelheted
A legmerészebb női képzelettel
Szép nagy Árá igéző arczatját.

Semiramis.

Ne fessd tovább! . . . Elkábit a gyönyör.

Csár. (Bókolva.)

A mint parancsolod.

Semiramis.

Azaz: beszélj
Híven, ki bírja a király szivét?!

Csár.

Szép Álmirán kívül, ki rableányod.
Nem tudja nyitját senki e talánynak.

Semiramis.

Oh, mily gyalázat! . . Hát való, igaz,
Mít e varangy szemembe szóra nyiltan.

Csár.

Bár égeti a szégyen arczomat,
Mégis valónak kell azt vallanom.

Semiramis.

Isten, vagy ember, vagy gonosz kísértet!
Akármi légy, ha elvezetsz a hős
Örmény- király körébe — ismeretlen: —
Tied leend királyságom fele!

Csár.

Ismerni vágyol őt?

Semiramis.

Rég ismerem
A hír szellőiből, mely Árarátról
Indulva átleng szép hazám felett.
Szent folyamaink is róla csörgedeznek
Büvös regét, a holdas éjeken.
Ismerni vágyom? Oh, nem, idegen!
Én birni vágyom őt, a szép királyt
És keblemen nyugtatni meg fejét;
Megsimogatni lágyan fűrtjeit;
Éldelni véle a szerelmi mámort,
Mitől az életet magában rejtő
Bimbó kifesti himes szirmait.
Csókját kívánom ajka biborának
És ölelését: hősi karjain
Termékenyülni meg!... Vezess körébe!

Csár.

Nagy asszonyom! lehetetlen óhajod
Betöltenem. Mogorva hadfiak
Során bejutni hozzá nem fogunk
Bajnok-kerítés védi Ármávirt.

Semiramis.

Lehetlen? Úgy tanácsolj, mit tegyek,
Hogy pillanatra lássam életemben?

Csár. (Rövid gondolkozás után)

Megvan királyné!

Semiramis. (Megöleli Csárt.)

Legnagyobb vagy ember
Az ég alatt!... Felelj, miként hiszed?

Csár.

Nemcsak hiszem, de biztosan tudom,
Hogy este itt lesz sátorodban ő.

Semiramis. (Hevesen megragadja Csárt.)

Beszélgj! hogyan, miként?

Csár.

Ma megfullasztja
Kíváncsiságod minden tervemet.

(Semiramis elbocsátja Csárt.)

Szép Álmira. . . .

Semiramis.

Ne említsd e nevet!

Csár.

Tehát a rablány ad találkozást
Királyi kedvesének sátorodban.

Semiramis. (Sürgetve.)

És?! . . .

Csár.

Te fogadod helyette hős Árát.

Semiramis. (Tapsolva.)

Pompás! . . . Ha végre hajtod tervedet
— Assyria kinesekben nem szegény! —
Bármint kívánsz királyi asszonyától:
Királyilag betölti vágyadat.

(Nyaklánczát leveszi, átadja Csárnak.)

Fogadd ez ékszert foglaló gyanánt.

Csár. (Meghajolva átveszi az ékszert.)

Az alkonyat meghozza a valót. (El.)

Semiramis.

Ez est leend hát fényes reggelem!
Nem lesz sötét, ha nyugovóra száll
Baal, helyette lelkem napja jö fel
És új világot áraszt e kebelben.

(Harczi öltönyét leveti, egy tükör-palzs előtt csinosítja magát.)

Elő ti bájak, hódító csatára!
Nagy próba vár reátok e napon!

Egész világot meghódítani könnyű,
De hogyha egy férfi egész világ:
Oh akkor összes fegyvereinknek éle
Elégtelen a hódító csatára!...
Te szem! ha eddig napvilága voltál
A vágy tüzeben égve sugarad:
Most a napoknak napja légy, avagy
Villám legyen legkisebb fényvilágod,
Mely gyújt, emészt a felleg éjjelében!...
Te arcz, ki annyi ifjut büvölél meg:
Büvöld meg a kellemnek istenét,
Hogy itt mullasson, míg az érkebel,
Mit meg nem olda millió női szem
Felolvad egy varázs-tekintetedre!...
Te haj! ha eddig ében árnya voltál:
Terjeszsz sötétet most magad körül
S ne lelje meg ez éjben ösvényét
A távozásnak e kebel puha
Hő pamlagáról: hogy legyen rab itt
Örökre!... Fel csatára
Oh, kellemeknek ígéző hada:
Ma diadal vár és nem elbukás!

ÖTÖDIK JELENET.

Samuramuth. Előbbi.

Samuramuth

Igy készül-e csatára a vezér,
Míg a hadoszlop indulásra kész?

Samiramis.

Új terv szövődött terveim közé.

Samiramuth.

Új terv? mi módon? Vágyom hallani.

Samiramis.

A női kellem első fegyverünk
S ha ez kurdarczot valla: akkor a
Kardot ragadja sértett hiúságunk.
Előcsatárom nekem is ma még
E szemsugár, s ez arcz leend. De jer
Ki a szabadba, elregélem ott
Miként esett e furesa változás.

(*Samuramuthot magával vonva el.*)

HATODIK JELENET.

Egy haczos. (Bejő, körül néz.)

Nincs itt!... Hová tűnt? Hol keressem őt?
Ej, ej! csak asszony ő is! Hasztalan
Ragyog fején fényes királyi dísz,
Feje nem ér fel egy paraszt fejével,
Melyről hiányzik a süveg. Szegény
Assyriának nincs királya, hogy
Ninus szemét álomra hunyta le!...
A hadsereg ott várja tétlenül
Az indulásra jelt adó parancsot
A szép koránytól fogva alkonyig;
Már-már alig bir véle a vezér!
S ő a királyné eltűnik, miként
Szabad madár a fészkiről, csupán
E fegyverek adnak felőle hirt,
Mint a madárról tolla... Ámde mit
Jelentnek e nyitott edények itt?

(Egy edényt felveszen az asztalról, megvizsgálja.)

Illatszerek. *(Egy más edényt vesz kezébe.)* Kenőcs...

(Visszateszi egy asztalra.) No hadvezérem!

Fúvass hadunknak újra pihenőt,
Mig a királynő — azt sem tudni hol —
Illatban fürdő festett hajzatával
Elbódít egy szerelmes ifju hőst. (El.)

HETEDIK JELENET.

Árá (Csendesesen belép.)

Hová ragadsz te örült szenvedély?!
Ez ismeretlen ösvényen, talán
Vesztére törsz entemplomodnak is,
Azért hozál e durva had közé? Vagy
Álmamban bolygok itt, mint alva-járó
Ki öntudatlan szirt felett bolyong?...
Nem, ez nem álom! Álmirát keresni
Az ébrenlétnek üdve, fénye az,
S az öntudat legjobb alap-köve.
Az ellenek sötét hadoszlopait
Nem féli lelkem, bár ijesztve néznek.
Hisz itt velem a legjobb hadsereg:
A szerelem, mit meg nem semmisíthet
Az embereknek összes fegyvere,
S az alvilágnak minden réme... Oh!

Ha teste van az isteneknek: úgy
A szerelem e testnek szelleme!...
Oh, légy velem te szent, dicső talizmán!
Könyvem, mosolyom, életem tied.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Kisebb közlemények.

Leo pápa és a nemzetközi béke. A magyar székes fővárosban megtartott hetedik békekongresszus határozata következtében Leo pápa Ő Szentsége előtt írásbeli előterjesztés útján fejeztetett ki a nemzetközi békekongresszus köszönete azért, hogy a Pápa a világbéke ügyének előmozdításához hozzájárult. E levélre a szentatya államtitkárja — Rampolla bíbornok — válaszolt; kifejtvén, hogy a pápa elméjének és szívének egész hevével törekedett igazságot és békét teremteni a világon és a népeket közös kötelékkel családi egészszé egyesíteni. E művét jövőben is folytatni fogja. Föltevését az a meggyőződés is megerősíti, — s e meggyőződés most már a legtöbb embert áthatja, — hogy minden kötelesség teljesítése és minden jogtisztelete alapja a civilizált népeknek. Az erő törvénye után be fog következni az ész törvénye. Az igazi civilizáció egy új aerája fogja az emberi család legfőbb hivatásának elérését előmozdítani.

Örmény szokás Romániában. Minden ember nagy tettet nem vihet véghez, mert erre vagy alkalma, vagy képessége nincs. De arra már törekednie kellene minden embernek, hogy tegyen valamit a közjó érdekében. Romániában az örmények között az a szép, követésre méltó szokás uralkodik, hogy ha eltében nem gyakorolhatott valami maradandó jótettet, legalább halála után hagy fáradsággal szerzett vagyonából az egyháznak, a templomnak, az iskolának vagy más közczélra. És így nemcsak a közjót mozdítja elő, hanem nevét is megmenti a feledékenységtől. — A foksáni örmények közt az a szép szokás uralkodik, hogy karácson és húsvét napján a szentmisében megemlékeznek a templom, iskola... alapító őseiről, jótéveiről. Az emlékirat, mit az elhalt jótéveők lelki üdvéért bemutatott miseáldozat alatt fenhangon elolvásnak, így szól: Uram Istenem! emlékezz meg véghetetlen könyörületeségeddel a Te szolgálaid: a mi őseink lelkeiről, kik a kiállhatatlan kinzások elől az ősi hazából Örményországból kivándorolván, előbb ide-oda vetődtek, később itt e városban: Foksánban telepedtek le, hol egyetértve szeretettel munkálkodtak, meleg buzgalommal építették két kő templomot, ellátván azokat szent edényekkel, papi ruhákkal és egyszersmind két örmény iskolát nyitottak számunkra,

hogy ezekben ismerkedjünk meg a mi apostoli szent vallásunkkal, szertartásunkkal és hazai nyelvünkkel. — Emlékezz meg oh Uram Krikor Szárkisz és Zsamágocseán Sára lelkeikről, kik egy szöllöt és nagy kertet hagytak a szentegyháznak és a nemzeti iskolának. — Emlékezz meg Uram Hovhánnesz Krikor és nejének Borbáranak lelkeiről, kik házukat és boltjukat hagyták a Ripszimaféle leányiskolának, hogy azok jövedelméből a tanítónök fizetése javitassék. Emlékezz meg Uram Ferhárd Szérábionról, ki évenként 32 frankot hagyott családjá, szülei és az ő büneinek bocsánataért — a templomnak. — Adj Uram az egyházi és világi előljáráságnak teljes egészséget, hogy az egyház felvirágoztatására és mindkét iskola előmenetelére munkálkodhassanak; adj a papoknak erőt, hogy lelki vigasztalással pásztorolhassák az egyház juhait; adj a tanítóknak türelmet, hogy nemzetünk gyermekeit vezethessék a tudományok tágas mezején, — és népünknek adj a kereskedésben sikeres előmenetelt. Végre Uram arra kérünk, hogy bocsásd meg a mi régi és újabb halottjaink vétkeit és tedd őket szenteid társaságában az örök élet részeseivé. . . .

Alcházov tábornok. Az orosz hadseregben szolgáló örmény-ajkú nevezetes tábornokok utolsója is elhalt. Alcházov Jakab nov. 14-én meghalt Szent-Pétervárott 71 éves korában. Alcházov tábornok munkásságának nagy részét európai Oroszországban föltette, de 12 évig szolgált szülőföldjén: a Kaukaszban is. Kódi nevű városban született. Az utolsó orosz-török háborúban igen vitéz tábornoknak ismertetett el. Mint vezér Apcháziaiba küldetett, hol az orosz uralom alatt levő mohamedánok fellázadván, a törököknek nyújtottak segílyt. De az általuk elfoglalt Szochum-kálét visszavette. Ezen lázadás elfojtása után Örményországba küldetett, hol a híres Lázárián örmény tábornokkal együtt harezolt Aládsá-, Dál- és Kársnál történt jelentékeny csatákban. Sok érdemrendet kapott; mellét diszitette a Sándor-Nevszki gyémánttal kirakott érdemrend is. 1894-ben az orosz hadi tanács tagjává nevezetett ki. Testét Szent-Pétervárról Tiflisbe vitték, hol a zárdatemplomban helyezték el örök nyugalomra. Az örmény tábornokokkal: Loris-Melikovval, Der-Guhugáziánnal (Tergukasov), Lázáriánnal és Selgonigeánnal egy sorban nyugszik.

Irodalom és művészet.

Egy művész. Márkarián Chácshádur (Ghárá-Murzá) 1853-ben született Karaszu-Bázárban (Krim) örmény kath. szülőktől. Egykor e városban sok örmény lakott, kik közül most csak 400 család maradt. Chácshádur szülővárosában a mechitháristák iskolájában tanult. (Mivel Krim városaiban sok örmény kath. lakik, a mechitháristáknak néhány városban külön iskolájuk van). A középiskola tárgyait magánlag tanulta. Már mint kis gyermek nagy előszeretettel tanusított a zene és ének iránt. Nyolcz éves korában már rendszeresen tanulta a zenét; tizenhatéves korában már tanítója volt

a zenének. Csak a zene és ének-művészet terén képezte magát: specialista akart lenni; azért nagy szorgalommal gyűjtötte az örmény nemzeti énekeket, miket aztán hangjegyekre is tett. Eddig már sokat gyűjtött össze. Gyűjteménye e négy szakra oszlik: Nemzeti dalok, nép-, egyházi és lant-énekek. Márkarián tudja a módját annak, hogy miként kell szép dal- és énekgyűjteményével nemzetfeleinek lelkére és szívére hatni. Ének- és zenekara, mely három évig tartott Tiflisben hangversenyeket, nagy fogadtatásban részesült. Társaskara 40—50 személyből áll. Tiflisből, a bakui „ember-szerető társaság” nemzeti középiskolájához zenetanárnak hívta meg, hol szintén számos nemzeti hangversenyt tartott. 1886. ápr. 3-án tartott hangversenyének műsora: 1. „Der géczho z Hájsz” (örmény Hymnus,) éneklí Vártigián és a kar. 2. Ághotheá vászèn miér (Imádkozz érettünk) játsza a zenekar; 3. Ászduádz, vor zájsz nor (Isten, ki ezt az új...) éneklí a kar; 4. Krisztosz i mecs miér hájdnechzav (Krisztus, ki közöttünk megjelent) éneklí a kar; 5. Szághmosz ászáczhek (Zsoltárt mondjátok) játsza a zenekar; 6. Min Ászduádz e (Egy az Isten) éneklí a kar. A.) Általános szemle Pátkánián irodalmi munkássága felett, olvassa Khálámthár. B) A Világosító szazada, olvassa Kálészdián. C) Költemény Kámár-Káthibától, szavalja Távtián. D) Egy darab Leo fájdalmából, Khálámthártól. E) Költemény Pátkániántól, Bedroszián. 7. Jégáv zsámánág (Eljött az idő) éneklí a kar; 8. Páv e jégphájr (Elég testvérek), a kar; 9. Chump zinvorác (A katonák dala) a troubadour operából; 10. Májr Árákszi (Az Árákszesz anyja) két hangon éneklí Vártig és Sáhlamián; 11. Visd (fájdalom) a „Szávugh” című szomorújátékából, a kar; 12. Vánézhocz chéráchuzs (a vániak öröme) Sálamián és a kar; 12. A zejthuniak, éneklí a kar. — 1887. febr. 12-án adott hangversenyének műsorából is is ide irunk egy-két tárgyat: „Pámp orodán” (örmény induló); Ov Hájgázunk (Oh Hájg maradéka); Vártánfele dalok. — Márkarián, ki Ghárá-Murza név alatt ismeretes, az Ecsmiádzinben használatos egyházi énekeket is mind hangjegyre tette. Szándéka beutazni egész Örményországot, hogy összegyűjthesse az összes örmény — népekeket.

„Tiszántul”, ez a kitünően szerkesztett, mindig tartalmas napilap, folyóiratunk legutóbbi füzetéről ezeket mondja: „Armenia”. Magyar-örmény havi szemle. Felelős szerkesztő és tulajdonos: Szongott Kristóf. Május, Szamosújvár. Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája. 1897. A tartalmas füzet először is a modern örmény regényirodalom úttörőjét mutatja be, a rokonszenves arcú Áboveán Chácshádurt, kinek költői egyénisége sokban hasonlít Petőfinkéhez. A tudományos értekezések közül kiemeljük dr. Molnár Antal cikkét, mely Ániról, a régi Örményország fővárosáról szól a Bagraditák alatt, valamint Patrubány Lukács tanulmányát, mely Hübschmann perzsa-örmény tanulmányairól ad számot. Egyes szavak örmény betűkkel nyomvák, melyeknek csinos formájuk van. Márton Dávid „Árájáról” rég megmondottuk nemesak véleményünket,

de desiderátainkat is. Bizton számítunk a külön lenyomatra. (Érdemes ügýtársunk jól számít: meglesz a külön lenyomat. Szerk.) Az örmény ügyekre vonatkozó hírvovat gazdag, érdekes, változatos. A kitünő folyóiratot melegen ajánljuk magyar-örmény intelligenciánknak, de egyúttal mindazok figyelmébe, a kiket a magyarföldi ethnographia érdekel."

Az „Ellenzék” távirata: A nagyhirű orosz (nem orosz, hanem Oroszországban lakó örmény. Szerk.) festő Ájvázovszky Iván négy napi Budapesten való tartzkodása után Lembergen át visszatuzott Szent-Pétervárra. Az agg mester a legnagyobb elragadtatással emlékezett meg a szívélyes fogadtatásról, melyet Budapesten talált. Rövid itt tartzkodása alatt sorra látogatta Benczur, Zala, Lotz és Strobl művészeinket, megtekintvén mindenütt a magyar művészek munkatermékeit. A szíves vendéglátás annyira meghattotta a világhirű mestert, hogy a tavaszi tárlatra küldött öt nagyobb szabású képe közül a legjobbnak értékét a magyar művészek segélyegyletének ajándékozta. A művészt egy sereg magyar művész kísérete ki eltávozásakor a vasúthoz.

Mi újság az örmény világban?

A szultán politikája. A „Revue de Paris” czimű kiváló francia folyóirat a mondott czim alatt hiteles okmányok alapján kimutatja, hogy az örmények lemészárlása egyenesen a szultán parancsára történt. Berard Victor, a cikk írója ezeket mondja: „Ma Konstantinápolyban szabadabban beszélnek a szultánról, akár Párisban. A törökök urnak, a keresztények embernek nevezik; de valamennyien megegyeznek abban és nyíltan ki is mondják, hogy ő az okozója mindannak, a mi két év óta történt. Ő akarta, ő rendelte. „Az ur megengedte, hogy az örményeket megöljék.” Ez az engedély közel 300.000 embernek került életébe, mert minden túlzás nélkül megállhat a következő számítás: 1894. júl. 1-je óta ötszáznál több örmény községet teljesen elpusztítottak, vagy részben feldultak. Konstantinápolyban és Szászunban több mint 6000 halott volt. Háromezerre emelkedett a halottak száma Malathiában, Diarbekirben stb. Ha 500-ra teszszük is minden község elesetteinek számát, mélyen alatta maradunk az átlagnak. Meggondolva, hogy 500 község sujtatott így — ez a szám pedig hivatalosan állapítatott meg — legalább 250.000 halotról lehet szó. Hogy lehet az — végzi a cikk — hogy egy ember béke idején ilyen munkát végezhetett és hogy lehetséges az, hogy egész Európa mindezt nyugodtan nézte?”